

Михайло Ігоревич ФІАЛКА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5599-3335>

ФОНОВІ ЯВИЩА ТА ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИННОСТІ: СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ТЕРМІНІВ

Будь-яке кримінологічне дослідження вимагає дотримання певної важливої умови – встановлення чіткого змісту вживаних в межах цього дослідження термінів. Як справедливо зазначає у цьому зв'язку З. А. Тростюк, проблеми, пов'язані з термінологією законодавства, належать до тих, актуальність яких безсумнівна, адже від їх правильного вирішення залежить не лише розв'язання теоретичних дилем, а й вирішення питань правозастосування – долі конкретних людей [1, с. 3].

Кримінологічне дослідження «фонових» для злочинності явищ сучасною кримінологічною наукою, як і в будь-яких інших випадках, також викликає наукову потребу – дослідити термінологічний (понятійний) апарат цього дослідження.

На нашу думку, в цій ситуації виникають наступні питання: як співвідносяться терміни «фонові для злочинності явища» та «детермінанти злочинності», а також що відмежовує їх, а що поєднує?

Ці проблемні питання мають дуже велике значення як для теоретичного дослідження цих явищ, так і для напрацювання, а в подальшому і реалізації, ефективних заходів протидії.

В чому полягає проблема. По-перше, дуже часто в поглядах кримінологів проблематично побачити ту межу яка розділяє ці два явища. По-друге, одне і теж негативне явище в суспільстві розглядається науковцями і як фонове явище, і як детермінант, що обумовлює конкретний вид злочинності. Так, наприклад, справа полягає з таким явищем як алкоголізм. Ні у кого з дослідників не викликає сумніву, що даний аморальний та деструктивний прояв поведінки особи розглядається як фонове для злочинності явище. В будь-якому науковому аналізі фонового явища для злочинності алкоголізм займає центральне місце. Але в той же час, велика кількість науковців, що досліджує проблеми агресивно-насиленницької злочинності як взагалі так і окремих її злочинних проявів, розглядає проблему алкоголізму як її детермінанти.

Відповіді на ці питання ми маємо можливість отримати тільки як результат аналізу тих понять цих явищ що сформувались в кримінологічній науці та у науковій спільноті.

Почнемо з визначення терміну *фонових для злочинності явищ*. Так Ю. В. Александров визначає «фонові» явища як сукупність аморальних проявів, що суперечать загальноприйнятим нормам поведінки, і які органічно взаємопов'язані зі злочинністю, оскільки детермінують одне одного і тягнуть за собою соціальну деградацію особи (а зрештою — і всього суспільства) [2, с. 165]. В той же час, О. М. Литвинов, під фоновими для злочинності явищами розуміє асоціальні, деструктивні види поведінки, які сприяють формуванню особистості злочинця, мають детермінуюче значення у структурі криміногенної ситуації та виконують компенсаторну функцію соціальних інститутів, статусів, ролей [3, с. 147]. Останнє визначення, на нашу думку, більш ширше і глибше розкриває зміст даного явища. Справа полягає в тому, що під фоновими явищами ми розуміємо не просто аморальні вчинки (наприклад, розповсюдження відвертої брехні, наклепи на іншу людину тощо), а вчинки, що носять асоціальний і деструктивний характер. Іншими словами, вони є девіантними, тобто такими, що відхиляються від соціальних норм поведінки.

При цьому, фонові для злочинності явища з одного боку не розглядаються нами як злочини, але з іншого боку безумовно входять до предмету дослідження кримінології як науки в наслідок свого органічного зв'язку з процесом детермінації злочинності. Крім того, на переконання більшості кримінологів, дані явища отримали назву фонових в наслідок того, що вони не мають жорстких детермінаційних зв'язків зі злочинністю, а лише супроводжують її, виявляючи кореляційні (інколи обумовлюючі) закономірності.

Фонові явища для злочинності як певні форми девіантної поведінки, мають зі злочинністю спільне походження, а саме як і злочинність вони можуть носити криміногенний характер. При цьому, коли ми ведемо розмову про відмінність «фонових» для злочинності явищ безпосередньо від самої злочинності то вся відмінність полягає лише в формальних ознаках.

Фонові явища активно підживлюючи злочинність і маючи потужний криміногенний потенціал становлять чималу суспільну небезпеку. При цьому, вони виявляються сприятливим фоном для злочинності та впливають на моральний стан суспільства в цілому. Фонові для злочинності явища в тому чи іншому об'ємі формують стійку антисуспільну спрямованість особи та свідчать в певній мірі про рівень імовірності вчинення особами злочинних діянь.

У свою чергу, поняття *детермінант злочинності*, більшістю кримінологів, розуміється як явища криміногенного характеру, які породжують злочини, що підвищують ймовірність масової кримінальної поведінки, що створюють сприятливі умови для реалізації злочинних намірів.

Виходячи з цього визначення, ми маємо можливість наголосити на певних характерних рисах детермінант злочинності, а саме:

- це явища які носять криміногенний характер, тобто, такі що здатні призвести до виникнення злочину;
- явища які породжують як окремі злочини, так і злочинність взагалі;
- явища, що тягнуть за собою кримінальну поведінку особи, при цьому вона носить масовий характер;
- явища які створюють підґрунтя для реалізації злочинних намірів особи злочинця.

Що стосується взаємодії даних явищ, а саме «фонових» явищ та детермінантів злочинності, необхідно наголосити на тому, що вони приймають участь в одному і тому ж процесі – детермінація злочинності. Обидва ці явища є свого роду учасниками процесу обумовлення або злочинності взагалі або окремого злочину. Звісно кожне з них виконує своєрідну роль в цьому процесі (детермінанти обумовлюють злочинність, а фонові явища сприяють їй), але вона, тобто роль, носить безумовно детермінуючий характер як в межах формування та виникнення злочинності взагалі так і в структурі криміногенної ситуації, що впливає на існування механізму окремого злочину.

Аналізуючи питання взаємозалежності фонових для злочинності явищ та детермінант злочинності необхідно обов'язково враховувати той факт, що детермінанти як обумовлюючі фактори злочинності виступають тим живлячим джерелом що не дає зникнути злочинності як явищу. Тому як тільки виникне можливість припинити діяльність детермінантів то зразу виникне певна можливість припинення функціонування та розвитку злочинності. Але цю в певній мірі примарну картину дуже часто руйнують наші фонові явища. Справа полягає в тому, що за своєю природою, як ми вже наголошували, вони є соціальними відхиленнями та джерелом дестабілізації суспільних відносин. Іншими словами, фонові явища виступають засобом захисту та збереження сфери дії детермінантів злочинності. Внаслідок цього ці два явища просто на просто подекуди не можуть існувати одне без одного.

Список бібліографічних посилань

1. Тростюк З. А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України : монографія. Київ : Атіка, 2003. 144 с.
2. Курс кримінології: Особлива частина : підручник : у 2 кн. / М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. 480 с.
3. Кримінологія: питання та відповіді / кол. авт.: О. О. Авдєєв, А. А. Васильєв та ін. ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Золота миля, 2015. 324 с.

Одержано 18.03.2018